

¹ Vycházím přitom z kvantitativních reprezentativních šetření provedených v různých zemích světa (příčemž zohledněny jsou zejména významní aktéři z kontinentů Afrika, Amerika a Asie). Některé výzkumy jsou staršího data, a to proto, že se nepodařilo nalézt aktuálnější výsledky. Autor si je vědom, že např. šetření z roku 2002 mohou v kontextu vývoje konceptu Společné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropské unie působit zastarale, přesto je uvádí, neboť se domnívá, že alespoň nastiňují dlouhodobější trendy ve veřejném mínění daných zemí (či zemí daného regionu). Zároveň

však nechce přeceňovat zejména některá svá tvrzení, která poněkud zevšeobecňují mínění neexistující „světové veřejnosti“. Do článku jsou dále zařazeny také poznatky z výzkumů jiné povahy jako analýzy médií či postojů elit.

² Výzkum byl uskutečněn v následujících zemích: Brazílie, Čína, Francie, Německo, Indie, Japonsko, Rusko, Velká Británie a Spojené státy americké.

Viz http://www.bertelsmann-stiftung.de/bst/en/media/xcms_bst_dms_19189_19190_2.pdf (14. 2. 2010)

Česká sociologie, empirický výzkum a zdroje dat

Tomáš Čížek

Czech sociology, empirical research and data sources

Abstract: The text has two parts. The first part attempts to give a broader overview of empirical sociological research in the Czech Republic on the basis of available data from project databases. The main producers of empirical research in the Czech Republic and the thematic focus of this research are then analyzed. In the second part of the article the access to the already available data sources is described, especially to those data files that are stored in the Sociological Data Archive. Important international surveys, which took place also in the Czech Republic and access to data files from this projects is then presented.

Keywords: empirical sociological research, data archives, Czech Republic.

Úvod

Česká sociologie si stejně jako celá společnost připomíná dvacet let svobodného a poměrně nerušeného rozvoje. Po roce 1989 se podmínky pro celou vědeckou disciplínu zásadním způsobem změnilly. V tomto textu se budu snažit popsat, jakým způsobem se v tomto dvacetiletém období vyvíjela jedna důležitá součást české sociologie, kterou je akademický, nekomerční sociologický výzkum. Analýzou údajů z databáze Rady pro výzkum, vývoj a inovace se pokusím o načrtnutí pohledu na oblast sociologického výzkumu v České republice. V druhé části článku se pokusím podat přehled v současnosti dostupných datových zdrojů, jež je možné prostřednictvím datových infrastruktur volně užívat k pedagogickým a nekomerčním výzkumným aktivitám.

Ještě před samotným přehledem údajů za poslední dvacetiletí, považuji za nutné podívat se jen krátce do historie empirického výzkumu na území českých zemí. Následující řádky jsou pouze uvedením do kontextu předmětu tohoto článku a nejsou vyčerpávajícím přehledem, ale spíše stručným exkursem do historie. Empirický výzkum provozovali, byť v ne dnešní podobě, již někteří ze zakladatelů české sociologie, mezi nimi například Inocenc Arnošt Bláha, který organizoval dotazníkové šetření na vzorku 150 respondentů, které bylo vyhodnoceno převážně kvalitativní metodou

[Janák 2009]. Po válce byl dokonce založen Československý ústav pro výzkum veřejného mínění, který byl podřízen tehdejšímu ministerstvu informací. S nástupem komunistického režimu byla sociologie jako vědní disciplína institucionálně zrušena. V šedesátých letech spolu s obnovením sociologie jako vědní disciplíny a spolu s jejím opětovným etablováním jako oboru na vysokých školách a také na půdě nově založeného Sociologického ústavu Československé akademie věd došlo i k realizaci empirických šetření. Nejvýznamnějším příkladem je výzkum Československá společnost, který byl realizován Pavlem Machoninem a okruhem jeho spolupracovníků v letech 1965 – 1968 [Machonin a kol. 1969]. Nicméně po událostech roku 1968 se v slibně nastoupené cestě nepokračovalo. Členům výzkumného týmu bylo dokonce postupně znemožněno se sociologii dále aktivně věnovat a kniha samotná vyšla jen s velkými obtížemi. V období normalizace se sociologie nacházela v poměrně neradostném stavu, i když se již rozhodně nejednalo o bytí a nebytí oboru, ale spíše o jeho celkovou kvalitu. Výzkumy se samozřejmě dělaly i v této době, ale v mnohem skromnějším počtu než dnes. Jiřina Šiklová ve svém článku publikovaném v Sociologickém časopise popisuje oficiální, ale také jeden neoficiální, nelegální výzkum veřejného mínění [Šiklová 2004]¹. Podle autorky je možné údaje, které jsou dostupné ve formě výzkumných zpráv, do jis-

Tabulka 1: Přehled nekomerčních institucí v oblasti sociologického výzkumu

Vysoké školy ³	Výzkumné ústavy ⁴
Fakulta sociálních studií, Masarykova Univerzita, Brno www.fss.muni.cz	Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. www.soc.cas.cz
Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze fsv.cuni.cz	Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. www.vupsv.cz
Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze ff.cuni.cz	Centrum pro studium vysokého školství, v. v. i. www.csvs.cz
Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci www.upol.cz/fakulty/ff/	Ústav pro informace ve vzdělávání www.uiv.cz
Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni ff.zcu.cz	Národní institut dětí a mládeže www.nidm.cz

té míry, po nutném „vypuštění“ ideologických frází a dobově podmíněného textového balastu, považovat za relevantní. Horší to podle autorky bylo s těmi výzkumy, které sledovaly politicky citlivé skutečnosti. Celková kvalita výzkumů byla podle autorky nevalná a výzkumné zprávy, které byly publikovány například v Sociologickém časopise, obsahovaly příliš mnoho ideologického textu na úkor skutečných empirických zjištění. Informace o fungování sociologického výzkumu a výzkumu veřejného mínění z let normalizace může čtenář najít v monotematickém čísle Sociologického časopisu z roku 2004, ze kterého pochází i citovaný článek Jiřiny Šiklové. Není to jediný materiál, který se tématu věnuje, lze uvést i rozhovor s Josefem Bečvářem v prvním čísle časopisu Naše společnost z roku 2007, nebo článek Gabriely Šamanové [Šamanová 2006] z prvního čísla téhož časopisu, vyšlého o rok dříve. Zprávy z výzkumů veřejného mínění z let 1969 až 1989 jsou jako archivní materiál CVVM svázané a uloženy v knihovně Sociologického ústavu, kde jsou volně přístupné pro veřejnost k prezenčnímu studiu.

Kdo v České republice dělá sociologický výzkum?

Otázka z nadpisu této části článku je pro zhodnocení dvaceti let sociologického výzkumu v naší zemi klíčová. V zásadě se dá říci, že existují dvě velké skupiny producentů sociologických výzkumů. První jsou veřejné instituce placené především

z prostředků státního rozpočtu, tedy výzkumné ústavy a vysoké školy, druhou početnou skupinou producentů sociologických dat jsou soukromé agentury. Protože však s výjimkou Centra pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR, nemají prvně zmíněné instituce vlastní tazatelskou síť, jsou výzkumy většinou sbírány právě pomocí agentur, jejichž hlavní činností bývá marketingový výzkum a výzkum trhu².

Některé výzkumné agentury dělají kromě marketingového výzkumu a výzkumu trhu, který není námětem tohoto článku také vlastní samostatná sociologická šetření. Tato šetření jsou realizována nejen jako prostředek zlepšení PR společnosti, ale také jako výsledek projektů v rámci grantových projektů vědy a výzkumu. Nebudu zde uvádět přehled jednotlivých agentur, protože je jich velké množství, často se mění jejich struktura a jejich hlavní předmět činnosti není ani námětem tohoto článku. Seznam některých z nich lze nalézt například na stránkách profesní organizace SIMAR (www.simar.cz).

Pokud se pokusíme nějakým způsobem kvantifikovat sociologickou produkci jednotlivých zde uvedených pracovišť, stojíme před poměrně velkým problémem, jak taková data získat. V České republice prozatím neexistuje žádná dostupná obecná databáze sociologických výzkumů, kromě databází dílčích, o kterých bude pojednávat zvláštní část tohoto textu, věnovaná zdrojům dat v naší zemi. Moje cesta, jak se k takovým údajům dostat, byla přes veřejně dostupné zdroje o vědě a výzkumu v České republice. Databáze na serveru www.vyzkum.cz, který je spravován vládní radou pro výzkum,

Tabulka 2: Počty projektů

Instituce	Počet projektů	Procentní podíl
Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.	65	25.0
Univerzita Karlova v Praze (všechny fakulty)	38	14.9
Masarykova Univerzita (všechny fakulty)	35	13.7
Institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR	9	3.5
Centrum pro studium vysokého školství, v. v. i.	7	2.7
Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.	6	2.4
STEM s.r.o.	11	4.3
Factum Invenio, s.r.o.	8	3.1
Ostatní	76	30.4

Zdroj: www.vyzkum.cz

vývoj a inovace, shromažďuje informace o všech výzkumných projektech, které byly realizovány od roku 1993. Vyhledávat lze, kromě mnoha jiných možností, podle skupiny oborů, ve kterých byl daný projekt řešen. Každý výzkum může mít i více oborů. Po zadání sociologie (skupina AO – sociologie, demografie) jako hlavní a vedlejší obor databáze vygeneruje značně obsáhlý seznam 657 položek. Ten je samozřejmě z hlediska předmětu tohoto článku příliš velký⁵, neboť zdaleka ne každý projekt je řešen formou sociologického výzkumu. Analýzou abstraktů uvedených projektů byly vybrány pouze ty, které ve formě řešení sociologický výzkum obsahovaly. Sociologickým výzkumem se zde rozumí jakákoliv forma empirického kvantitativního nebo kvalitativního výzkumu, tedy ale vzájemně i velmi vzdálené výzkumné designy jak metodou provedení, tak počtem respondentů. Redukovaný seznam čítá 255 výzkumů a je nutné uvést, že se jedná pouze o orientační vzorek z následujících důvodů:

- výzkum mohl být součástí projektu, ale nebyl zmíněn v dokumentaci uvedené v databázi
- databáze nezahrnuje období před rokem 1993
- databáze nezahrnuje účelové výzkumy na zakázku ministerstev
- zahrnuty jsou pouze grantové projekty, ale většina institucí ve vědě a výzkumu má vlastní výzkumné záměry, v rámci kterých lze dělat výzkumné projekty (být to zřejmě z hlediska nákladnosti sociologických šetření není příliš častá možnost)
- skutečné definitivní vyřazení ze seznamu projektů by bylo nutné provést na základě studia podrobné dokumentace projektu a jeho výstupů; to by ale představovalo při uvedeném počtu projektů podrobné prostudování několika tisíc záznamů, což je nad současné možnosti autora této studie⁶; tato podrobná dokumentace není ani součástí databáze, kde jsou jen odkazy na výstupy v RIV (rejstřík informací o výsledcích).

Tabulka 2 podává přehled institucí z hlediska počtu projektů řešených formou sociologického výzkumu.

Z tabulky je patrná poměrně výrazná dominance produkce Sociologického ústavu AV ČR, který má čtvrtinový podíl na projektech řešených formou sociologického výzkumu. Podíl obou našich největších univerzit⁷ je vyrovnaný, ale je potřeba uvést, že Fakulta sociálních studií MU má na výsledku své mateřské univerzity daleko větší podíl než je tomu u Univerzity Karlovy, kde je podíl rozložen rovnoměrně pro více fakult. Z výsledků je patrné, že na celkové produkci se viditelným způsobem podílejí i výzkumné agentury vlastní vědeckou aktivitou.

Tabulka 3 uvádí počty projektů podle jejich tematického zaměření⁸. Pro charakteristiku projektu byla zvolena vždy jen jedna tematická oblast, některé výzkumy ale samozřejmě kombinují více předmětových oblastí, výběr byl veden subjektivním posouzením autora.

Tematicky byl zastoupen nejvíce výzkum v oblasti vzdělávání, velmi častým tématem projektů byla i genderová problematika. Pohled na tabulku nám však nemůže dát přesný přehled o počtu samotných provedených výzkumů. Je to z toho důvodu, že výzkumné projekty uvedené v databázi mohou obsahovat (a z podstatné části také obsahují) více výzkumných šetření rozdílného metodologického zaměření. Podstatným rysem uvedených projektů je totiž běžné kombinování metodologie

kvantitativního i kvalitativního šetření a některá výzkumná šetření jsou v projektech opakována. Výzkumy dělané na různých pracovištích často nesociologického charakteru mají také velmi odlišné formy samotného sběru dat, mnohdy z hlediska reprezentativity výběrového souboru i poněkud problematické⁹. Závěrem této části je tedy nutné zkonstatovat, byť jen na základě této nedokonalé analýzy, že česká sociologie a příbuzné obory používající sociologický výzkum, vyprodukovaly za dvacet let svobodného bádání obrovské množství až několika set odlišných výzkumů. Myslím, že nebudu daleko od pravdy, pokud poukážu na to, že velká část těchto empirických šetření je vzhledem k vynaloženým prostředkům a práci výzkumníků využita pouze částečně. Výzkumy mají svou cenu i v tom, že je lze použít pro sekundární analýzu v novém šetření nebo při jeho přípravě. Následující část textu bude proto věnována představení takto dostupných datových zdrojů, které obsahují šetření zahrnující výzkumy české populace.

Přehled dostupných dat

Jak jsem již napsal výše, přehledů dat ze sociologických šetření u nás neexistuje příliš mnoho a analýza databáze výzkumných projektů může posloužit (a v mém případě také poslouží) jako základ pro další práci v tomto směru. Přehledy datových zdrojů u nás byly publikovány ve formě dvou přehledových statí v Sociologickém časopise, nejprve se v roce 2002 Jiří Večerník věnoval přehledu sociologických dat a jiných informačních zdrojů pro oblast výzkumů transformace [Večerník 2002] a Jindřich Krejčí o čtyři roky později publikoval přehled mezinárodních komparativních výzkumů s českou účastí [Krejčí 2006]. Zájemce o přehled tematicky jedné z bohatších oblastí sociálně-vědního zkoumání, výzkumu mládeže, lze odkázat na stránky Národního institutu dětí a mládeže¹⁰, kde se nachází registr výzkumů s touto tematikou, je zde již zpracováno velké množství kolem dvou set databázových odkazů, jen část z nich se ale týká skutečně empirických šetření. Samotná data zde nalézt nelze, pouze závěrečné zprávy z výzkumů.

Přehledová stať o výzkumech věnovaných vysokoškolským studentům vyšla v časopise Aula, který vydává Centrum pro studium vysokého školství [Pabian, Provázková 2008]. Zajímavostí je z přehledu patrný velmi malý počet dostupných datových souborů a poměrně velká kritika autorů přehledu ohledně metodologie, volby výběrového souboru i interpretace výsledků uvedených výzkumů.

Zájemce, který by chtěl získat přímo datové soubory, se může obrátit na datové archivy. V České republice působí jako národní depozitář sociálně-vědních výzkumů Sociologický datový archiv v Sociologickém ústavu AV ČR¹¹. V tomto archivu jsou uloženy nejen informace o výzkumech, ale hlavně samotné datové soubory, které je možné stáhnout do počítače každého klienta, nebo si jejich výsledky zobrazit pomocí webového prohlížeče. Pomocí on-line systému Nesstar lze data analyzovat i bez použití specializovaného programového vybavení. Blíže k používání systému Nesstar se lze dozvědět z článku [Čížek, Vávra 2007] v časopise Data a výzkum. Archivováno je již přes dvě stě sociologických výzkumů převážně ze Sociologického ústavu, ale archiv spolupracuje například i s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí a Univerzitou Karlovou. Do budoucna se předpokládá archivace všech dostupných sociologických výzkumů, pokud o to

bude ze strany jejich tvůrců zájem. Současná praxe neukládá producentům datových souborů jejich archivaci a zpřístupnění a je pouze na jejich dobré vůli a ochotě podělit se o ně i s ostatními výzkumníky a především se studenty, kteří datový archiv využívají nejčastěji.

Relativně největší podíl výzkumů uložených v datovém archivu jsou šetření Centra pro výzkum veřejného mínění. Toto pracoviště Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., vzniklo v roce 2001 a navazuje na Institut pro výzkum veřejného mínění (IVVM) při Českém statistickém úřadu. Tento institut představoval pracoviště s nejdélejší tradicí sociálně-vědního výzkumu v bývalém Československu. Byl založen v roce 1967 při Československé akademii věd a od roku 1972 bylo toto pracoviště podřízeno Federálnímu statistickému úřadu. Výzkumná činnost byla kontrolována a využívána komunistickou stranou a mocenskými orgány státu. Od roku 1990 do svého zániku v roce 2000 se v rámci institutu uskutečňoval nekomerční program výzkumu veřejného mínění. Byly zkoumány názory a postoje obyvatelstva v oblasti politické, ekonomické a sociální. Výsledky těchto výzkumů byly k dispozici sdělovacím prostředkům a státním institucím. Na výzkumy IVVM navazuje pravidelné šetření CVVM nazvané „Naše společnost“, které je prováděno desetkrát v roce. Tohoto průzkumu se účastní minimálně tisíc respondentů, kteří představují reprezentativní vzorek české populace od patnácti let věku. Dotazník má podobu takzvaného omnibusu, což znamená, že respondenti v rámci jednoho šetření odpovídají na více různých témat. Dotazník pak obsahuje jak otázky, které se opakují v každém z výzkumů, tak otázky zcela nové nebo opakující se v delších časových intervalech. Pravidelně pokrývaná jsou například témata politická a ekonomická. Projekt je v rámci České republiky naprosto ojedinělý. Všechna data z tohoto výzkumu jsou po publikaci tiskových zpráv a analýzách členů CVVM ihned uvolňována pro veřejnost a jsou dostupná v našem archivu. V archivu jsou dostupná data i z výzkumů IVVM, a to od roku 1990.

Dalšími významnými uloženými soubory jsou série výzkumů „Ekonomická očekávání a postoje“, které zkoumaly problematiku postojů k transformaci ekonomického systému v naší zemi v 90. letech, české soubory výzkumů ISSP (viz text dále) a velké množství dalších výzkumů, které tematicky kopírují výzkumná témata v rámci oddělení Sociologického ústavu. Archiv se snaží získávat i datové soubory z ostatních institucí působících v ČR, nicméně počet uložených výzkumů z těchto zdrojů je zatím vzhledem k množství provedených výzkumů nízký. Přehled projektů, který je v tomto článku uveden, bude sloužit i k významnému navýšení takových datových souborů.

Od roku 2006 je součástí datového archivu i samostatná knihovna kvalitativních dat MEDARD a archiv tak může spravovat datové soubory z celého metodologického spektra sociologického výzkumu.

Pokud něco výrazným způsobem charakterizuje českou empirickou sociologii v uplynulých 20 letech, pak je to zapojení do mezinárodního komparativního výzkumu, jako je tomu například v rámci tří, respektive čtyř, následujících uvedených programů ISSP, EVS(WVS) a ESS. Výzkumný program ISSP vznikl v roce 1983 a vyvinul se z předchozí spolupráce programů ALLBUS (Allgemeinen Bevölkerungsumfrage der Sozialwissenschaften) německého ZUMA (Zentrum für Umfragen, Methoden und Analyse) a GSS (General Social Survey) amerického NORC (National Opinion Public Center). Ve zmíněných výzkumech obou institucí byl v roce 1982 přítomen soubor otázek vztahujících se k pracovním hodnotám, důležitým oblastem života, potratům a feminizmu. V roce 1984 byla tato spolupráce zopakována s tématy třídních rozdílů, rovnosti a sociálního státu. K projektu se mezitím připojily další instituce v podobě londýnského Social and Community Planning Research (SCPR) a Research School of Social Science z Austrálie. Všechny tyto organizace se rozhodly vyvíjet moduly obsahující společné otázky. Tyto moduly se pak zařazovaly a nadále zařazují do obvyklých národních šetření a jejich výsledky se co nejdříve uvolňují pro využití mezinárodní vědeckou komunitou. Finanční krytí výzkumu je na jednotlivých účastnících výzkumného programu. Program ISSP v současnosti zahrnuje více než čtyřicet zemí a počet publikací založených na tomto programu se pohybuje okolo 3000. Česká republika se ISSP zúčastňuje od roku 1992. V datovém archivu jsou datové soubory pouze za Českou republiku. Celý výzkum má totiž v jednotlivých zemích většinou své specifické otázky, které nejsou součástí mezinárodního modulu.

V příštím roce se plánuje modul Životní prostředí III, napřesrok pak modul Zdraví. Dotazníky z jednotlivých národních výzkumů a mezinárodní datový soubor je k nalezení na stránkách německého archivu ZA¹². Výzkumy jsou po registraci dostupné pomocí čím dál tím více rozšířeného webového nástroje Nesstar. Podrobné informace o výzkumném programu jsou dostupné na adrese <http://www.issp.org>. V českém odborném tisku vyšla řada článků, které jsou na tomto šetření založeny. Informační články byly publikovány v bulletinu SDA Info, vydávaném datovým archivem [Krejčí 2005, Plecítá 1999]. Seznam článků publikovaných v jednotlivých zemích, kde výzkum probíhá, lze nalézt právě na zmíněné webové adrese výzkumu.

Výzkumná šetření EVS, WVS a ESS, nejsou dostupná přes síť národních datových archivů, ale mají vlastní webové strán-

Tabulka 3: Tematické zastoupení

Zaměření projektu	Počet projektů	Procentní podíl
vzdělání	27	10.6
gender	25	9.8
sociální politika	24	9.4
mládež	19	7.5
práce	19	7.5
politika	18	7.1
regiony	14	5.5
rodina	14	5.5
bezpečnost	13	5.1
stratifikace	11	4.3
venkov	10	3.9
mezinárodní komparativní výzkum	8	3.1
migrace	7	2.7
sport	7	2.7
ekologie	5	2.0
ostatní	34	13.3

Zdroj: www.vyzkum.cz

Tabulka 4: Témata výzkumů ISSP

Rok výzkumu	Téma	Rok výzkumu	Téma
1992	Sociální nerovnosti II	2001	Sociální síť
1993	Životní prostředí	2002	Rodina III
1994	Rodina II	2003	Národní identita III
1995	Národní identita	2004	Občanství
1996	Role vlády III	2005	Pracovní orientace III
1997	Pracovní orientace II	2006	Role vlády IV
1998	Náboženství II	2007	Volný čas a sport
1999	Sociální nerovnosti III	2008	Náboženství III
2000	Životní prostředí II	2009	Sociální nerovnost IV

Zdroj: www.ISSP.org

ky, z nichž je možný přístup k datům. První dvě zmíněné studie jsou evropský a světový výzkum hodnot, European Value Study (EVS) a World Value Survey (WVS). Světový výzkum hodnot je pokračovatelem výzkumu evropského, který byl poprvé uskutečněn v roce 1981. Úspěch prvního šetření EVS dal vzniknout i obdobnému celosvětovému šetření v letech 1981 až 1984, tehdejší Československo na výzkumu neparticipovalo. Na konci osmdesátých let se řešitelské týmy oddělily, druhá vlna výzkumů probíhající v letech 1990 až 1993 probíhala v některých zemích jako současný výzkum EVS i WVS v některých (například právě u nás) se konala obě šetření odděleně, ačkoliv oba výzkumy byly téměř totožné. Oba druhy šetření v současné době probíhají do značné míry nezávisle na sobě a kontakty mezi oběma výzkumy a řešitelskými týmy samozřejmě existují a nadále se posilují. Tematicky výzkumy hodnot zkoumají například morálku, náboženství, vztahy k různým sociálním skupinám i mnoho dalších souvisejících témat. Data jsou dostupná buď z webové stránky projektu EVS (<http://europeanvalues.nl>), nebo již zmíněného německého archivu ZA. Data WVS jsou dostupná z webové stránky <http://www.worldvaluesurvey.org>. Přehledový článek o výzkumech hodnot lze nalézt opět v bulletinu SDA Info [Leontiyeva 2005].

Poslední velký, zde uvedený, srovnávací výzkum, který se pravidelně koná i v České republice je European Social Survey – evropský sociální výzkum. ESS je vysoce standardizovaným šetřením, které je zaměřeno pouze na evropské země, což tento výzkum odlišuje od jiných komparativních šetření. Koná se jednou za dva roky. Výzkum je financován evropskou nadací pro vědu, evropskou komisí a vlastní realizaci šetření platí jednotlivé zúčastněné země. Obsahově se jedná o obecný sociální výzkum, který je tematicky různorodě zaměřen. Zkoumány

jsou mimo jiné například postoje k politice, demokracii, národní identitě nebo třeba také ke kriminalitě. Otázky v opakovaných šetřeních výzkumu zůstávají ze dvou třetin stejné, zbývající část je pro každé opakované šetření odlišná. ESS je zájemcům plně dostupné na internetu, a to z webové adresy <http://www.europeansocialsurvey.org>, kde si lze stáhnout přímo datové soubory, nebo data analyzovat pomocí systému Nesstar. Informační článek věnovaný ESS vyšel v SDA Info v roce 2005 [Plecitá-Vlachová, Kalvas 2005].

Závěr

Tento článek chtěl čtenáře časopisu seznámit aspoň v obrysech se šíří empirického výzkumu v České republice. Za dvacet let svobodného rozvoje se počet provedených sociologických šetření rozrostl natolik, že je velmi obtížné, i nemožné, o nich podat zprávu pomocí jednoho článku. Skutečný popis a přehled sociologických výzkumů od roku 1989, ale konců i před ním bude potřebovat velmi mnoho trpělivé práce. Budoucí statě věnované přehledům sociologických dat se budou nezbytně muset věnovat pouze užším vymezením a referovat o výzkumech v oblasti jednotlivých sociologických disciplín.

Je ambicí Sociologického datového archivu shromáždit všechna dostupná šetření a zpřístupnit je svým klientům. Český datový archiv je již nyní významně zapojen v evropských a mezinárodních sítích, což bude do budoucna znamenat přístup českých klientů k obrovskému souboru dat ze zahraničních výzkumů a naopak také zpřístupnění českých výzkumů zájemcům ze zahraničí. Osobně si přeji, aby těchto zpřístupněných výzkumů bylo co nejvíce.

literatura

- Čížek, T., M. Vávra. 2007. „Co všechno znamená Nesstar?“ *Data a Výzkum – SDA info* 1(1): 19-33.
- Janák, D. 2009. „Ohlédnutí za sociologií Inocence Arnošta Bláhy“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 45 (5): 1081-1090.
- Krejčí, Jindřich 2006. „Mezinárodní sociálněvědní komparativní výzkum a Česká republika: přehled výzkumů a dostupných dat“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 42 (1): 149-193.
- Leontiyeva, Y. 2005. „Výzkumy hodnot v ČR: World Values Surveys a European value Study“ *SDA Info* 1-2: 8-10.
- Machonin, P. (ed.). 1969. *Československá společnost. Sociologická analýza sociální stratifikace*. Bratislava: Epoque.
- Pabian, P., K. Provázková. 2008. „Přehled sociologických šetření CSVŠ“ *Aula* 16 (3): 1-24.
- Plecitá, K. 1999. „Výzkumný program ISSP (International Social Survey Programme)“ *SDA Info* 1-2: 2-3.
- Plecitá-Vlachová, K., F. Kalvas. 2005. „The European Social Survey (ESS): o projektu a dostupnosti dat“ *SDA Info* 2: 14-16.
- Šamanová, G. 2006. „(Kvazi)demokratická období výzkumu veřejného mínění před rokem 1989“ *Naše společnost* 1: 19-21
- Šiklová, J. 2004. „Nelegální výzkum veřejného mínění v období normalizace“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 40 (5): 673-679.
- Večerník, J. 2002. „Monitoring the Transition in the Czech Republic: Data, Surveys and Studies“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 38: 365-379.

Tomáš Čížek od roku 2006 pracuje jako odborný pracovník v Sociologickém ústavu AV ČR, kde se zabývá archivací sociologických výzkumů v oddělení Sociologického datového archivu. Je správcem knihovny kvalitativních dat Medard v rámci archivu SDA. Lze ho kontaktovat na adrese: tomas.cizek@soc.cas.cz.

poznámky

- ¹ Výsledky zmíněného nelegálního výzkumu byly publikovány v exilovém časopise Svědectví (číslo XX) v roce 1986.
- ² Celá sféra je samozřejmě provázaná, stále větší množství absolventů sociologie na našich vysokých školách nastupuje do zaměstnání právě v těchto marketingových agenturách.
- ³ Jsou uvedeny pouze ty školy, které mají akreditován bakalářský i magisterský obor sociologie zároveň.
- ⁴ Zdroj rejstřík veřejných výzkumných institucí, <http://rvvi.msmt.cz/>
- ⁵ Počet všech projektů v kategorii Společenské vědy je 4940, ale toto číslo zahrnuje značně rozrůzněnou skupinu projektů, včetně různých průmyslových aplikací, které bychom do této oblasti intuitivně nezařadili.
- ⁶ Podrobný průzkum bude proveden v následujících letech a s jeho výsledky budou zájemci seznámeni opět formou odborného článku.
- ⁷ Univerzity jsou v tabulce pojímány jako celek, některé výsledky jsou totiž v databázi uvedeny za fakulty a některé za celé univerzity.
- ⁸ Tabulka zahrnuje pouze témata s četností výskytu pět a vyšší.
- ⁹ Samozřejmě by pro větší váhu tohoto tvrzení bylo nutno udělat velmi podrobný průzkum jednotlivých projektů a jejich metodologických východisek, což by si ale vyžádalo velké časové a kapacitní náklady.
- ¹⁰ <http://www.vyzkum-mladez.cz>
- ¹¹ <http://archiv.soc.cas.cz>
- ¹² http://www.gesis.org/en/data_service/issp/index.htm